

УДК 378

**ПРО ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ
У КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

Нечепоренко М.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті розглядається специфіка естетичного виховання у класичному університеті. Звертається увага на основні завдання естетичного виховання та можливості їх розв'язання. Визначаючи фактори естетичного впливу на формування особистості студента розкриваються умови естетичного виховання засобами змісту навчальних предметів та окремих авторів.

Ключові слова: естетичне виховання, фактори естетичного виховання, умови естетичного виховання, завдання естетичного виховання.

**ОБ ЭСТЕТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ
В КЛАСИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

Нечепоренко М.В.

В статье рассматриваются основные понятия и задачи эстетического воспитания в университете. Акцентируется внимание на основных задачах эстетического воспитания. Определяются факторы эстетического воздействия на формирование личности и студента и подготовки его к успешной деятельности.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, факторы эстетического воспитания, условия эстетического воспитания, задачи эстетического воспитания.

ON AESTHETIK EDUCATION IN CLASSICAL UNIVERSITY

M.V. Necheporenko

The article deals with the main concepts and tasks of the aesthetic education in the university. Attention is paid to the main tasks of the aesthetic education. The factors of the aesthetic influence on the personality formation of a student and his preparation for the successful activity have been determined.

Key words: aesthetic education, factors of aesthetic education, conditions of aesthetic education, tasks of aesthetic education.

Естетичне виховання (від гр. *esthenomai* – сприймати почуттями) визначається як розділ педагогіки про виховання почуття прекрасного та зовнішньої привабливості, високих смаків і естетики поведінки, заснованої на законах прекрасного. Прекрасне силою впливу на культуру поведінки завжди високо цінувалось народом взагалі та офіційною педагогікою зокрема. Сьогодні естетичне начало тісно поєднується з гармонійним розвитком особистості та посідає провідне місце в системі виховання педагога. Воно притаманне різним сторонам формування особистості, бо торкається найактивнішого та найбільш тонкого складника формування людської особистості, якими є почуття людської особистості.

Система естетичного виховання студентів класичного університету спрямовується, як правило, на розв'язання загальної проблеми – всебічного й гармонійного розвитку особистості різноманітними освітніми засобами впливу та створення відповідних умов. Основні завдання, якими є:

- виховання естетичних почуттів (позитивних з погляду норм моралі);
- забезпечення засвоєння студентами естетичних знань та розширення загальнокультурного світогляду;
- розвиток естетичних і творчих здібностей;
- використання здобутих знань та наявних здібностей у практичній діяльності;

- організація засвоєння студентами духовної, історичної та культурної спадщини народу;

- формування умінь створювати красу в повсякденному житті.

В класичному університеті виконання завдань естетичного виховання здійснюється в повсякденній організаційній та освітньо-виховній діяльності. Основними її видами є такі, як:

- лекційні заняття;
- підготовка і проведення семінарських і практичних занять;
- організація наукових і художніх заходів;
- влаштування зустрічей з учителями, вченими, акторами, письменниками, керівниками художніх студій;
- проведення тематичних олімпіад;
- участь у вечорах (поезії, романсу...);
- диспути з питань етики та естетики професійної діяльності;
- усні журнали та заочні подорожі;
- читацькі конференції;
- відвідування спектаклів, кінофільмів, концертів, музеїв, виставок;
- прес-конференції та зустрічі «за круглим столом»;
- конкурси на краще знання творів вітчизняних композиторів, письменників, художників;
- проведення тематичних вечорів за напрямками народної творчості;
- КВК (лінгвістичні, математичні, біологічні, педагогічні);
- виставки творчих робіт студентів (декоративно прикладного мистецтва, малюнка, плаката, фото);
- проведення музейних екскурсій (музей Г. Сковороди, А. Макаренка, образотворчого мистецтва);
- бесіди про історію вузу, факультету, педагогічну професію, з питань етики, естетичного та фізичного виховання, про державну символіку тощо;
- колективні творчі справи (КТС);
- робота гуртків, екологічного ательє, засідання наукових товариств.

Естетичне виховання впродовж останнього століття розглядалося як важливий складник загального процесу формування особистості дитини, учня, студента, працівника, громадянина, що пояснюється його універсальною та інтегральною суттю. Як правило, відзначалося, що в основі естетичного сприйняття світу та його оцінювання лежить почуттєва сфера, яка стосується всіх без винятку видів діяльності. Отже, узагальнюючи раніше викладене, можна дійти загального висновку про те, що естетичне виховання, яке і в основі своїй має почуття любові до прекрасного, що втілює в собі любов до самого життя, його процесу, любов до творчості, яка спонукає до пошуку ідеалу. Любов до прекрасного надихає особу на пошук максимального зосередження своїх зусиль на зміцненні і створенні прекрасного в усіх його проявах. Прекрасне втілюється у позитивних намірах діяти за законами краси, добротності, що спонукають студента проаналізувати увесь процес життєдіяльності глибоким розумінням його сенсу і гуманістичним змістом. У почутті прекрасного втілюються і прагнення до щастя, мудрості, моральної досконалості, краси вчинку, поведінки, зовнішнього вигляду.

Спроби проаналізувати естетичні думки були завжди. На Заході (Ціммерман, Найт, Гільберт, Кун, Бердслі, Байє та інші) розглядають цей процес з позицій ідеалістичної філософії. В СРСР численні цікаві дослідження, здебільшого відстоювали позиції матеріалізму. Насправді ж культура взагалі та естетична зокрема не може обмежуватися матеріальними чи ідеальними чинниками. Межі між ними розмиті, змінювані, діалектичні.

Загальний аналіз естетичної думки і досвіду виховання подає М. Овсянніков у книзі «Історія естетичної думки». У ній обґрунтовується сама ідея універсальності естетичного виховання (дається критичний аналіз теоретико-методологічних засад), естетичної теорії і простежується увесь процес виникнення, становлення і перспективність розвитку проблеми в домарксистській період. Він справедливо звертає увагу читача на те, що ніякий досвід чи теоретичні розвідки сьогодні не можуть бути успішними без урахування вже досягнутого рівня розв'язання проблеми попередніми поколіннями вчених, людства загалом.

Зібраний цим же автором великий матеріал і виданий у вигляді «Хрестоматії з естетичного виховання» в Києві 1985 року складається з шести розділів, кожен з яких присвячується окремому напрямку дослідження, як-от: гармонійний розвиток людини, загальний аналіз світу прекрасного та пошук естетичних компонентів у природі, праці, у побуті. В окремих розділах увійшли праці класиків марксизму і постанови правлячої партії та її лідерів про художньо-естетичне виховання молоді й народу.

Педагогіка, розглядаючи теоретичні підходи, в яких вивчається формівний вплив різних видів мистецтва на людину, вона узагальнює і доповнює вже відомі концепції та формує ідею про те, що естетичне виховання загалом, зокрема естетичне виховання засобами літератури, музичного мистецтва, є найважливішою формою впливу на людину.

Як показують наші спостереження, естетичне має свої об'єктивні основи в існуванні синергетичних структур. За законами синергетики розвиваються складні нелінійні багаторівневі системи, від співвідношення їх окремих елементів та певного порядку чи неупорядкованості, рівноваги і нерівноваги, гармонії та дисгармонії залежить можливість їх подальшого розвитку. Людська особистість сприймає як естетичні будь-які структури з визначеними синергетичними властивостями, і тоді вони потенційно надають можливість для кращого самозбереження, саморозвитку, самоактивності особи.

Естетична потреба людини – це прагнення до виявлення в навколишньому світі синергетичних систем і відчуття радощів від їх існування. В результаті естетичного виховання людина виробляє в собі систему естетичних потреб, а також удосконалює здібності до естетичного сприйняття і діяльності за законами краси. Рівень естетичної вихованості вчителя визначає синергетичні якості його особистості: прагнення впорядкування довкілля, створення умов для його розвитку примноження культурних цінностей. Таким людям притаманні оптимістична оцінка природного і соціального буття, впевненість у своїх творчих можливостях, визначеність конструктивності особистості.

У літературі останнього десятиліття, минулого століття розглядання естетичної культури розпочинається з аналізу поняття «культура». М. Киященко та М. Лейзеров поняття «культури» визначають як

процес конкретно-історичного перетворення людьми природного середовища, включаючи у природу і саму людину, який виражається в освоєнні та створенні нових матеріальних і духовних цінностей і суспільних відносин, які сприяють гуманізації як кожної окремої особи, так і всього суспільства.

Відомі три основні фактори ефективного впливу на формування особистості, якими є: природа, мистецтво, література, праця.

Надзвичайно ефективною є концепція Н. Киященко і Н. Лейзерова щодо різноманітності впливів засобів естетичного призначення на формування загальної естетичної культури особистості. Справді, людина не виховується частинами і не виявляє себе окремими своїми сутнісними силами. Особистість – це цілісне морально-духовне і матеріально-фізичне утворення, яке переживає, мислить, оцінює, зважаючи на свій загальний розвиток і певні уявлення про себе і світ, щоразу визначаючи для себе кращий варіант вибору, як тільки їй доводиться це робити. І тут справді є корисним не тільки аналіз сучасного стану досвіду та даних експерименту, а й урахування процесу історико-педагогічного та соціально-економічного стану що змінюється під впливом естетичних ідей та морально-естетичних ідеалів. Естетика міжлюдських взаємин полягає в тому, що вона, по-перше, може бути складником інших суспільних відносин. По-друге, на основі естетичних поглядів і переконань формується і інша культурно матеріалізована реальність, яка може втілюватись у різноманітних творах мистецтва, предметах матеріального і духовного світу. По-третє, естетичні переживання поєднуються з естетичною інформацією, знаннями, які виникають у процесі адаптації особистості до реальних умов праці та співжиття. З погляду М. Киященко і М. Лейзерова, знання про історичну реальність естетичних відносин є базою для прогнозування і певним чином спрямування культурно-естетичного процесу через виховання особистості. Величезний вплив природи на естетичне виховання пронизує всі інші впливи, бо: – поєднання кольорів, гармонія звуків, форм, способи взаємодії – все це як найкращим чином представлено в природі, а людина тільки думає, як краще нею скористатись.

Перетворення природи – це теж атрибут культури. Процес перетворення, удосконалення, поліпшення поняття культури в поєднанні з

поняттям естетики – естетичної культури – це перетворення природи в інтересах людини і відповідно до її запитів. Перетворення природи – це чисто утилітарний процес. Він вимагає відповідної корекції поведінки людини у природі, а тому виникає потреба, як пишуть М. Киященко і М. Лейзеров, забезпечити вдосконалення природи самої людини шляхом естетичного впливу на неї. Шляхи розвитку культури завжди сприяли гуманізації людської сутності, формуванню та вдосконаленню в неї елементів прекрасного, які в сукупності своїй впливають на підвищення загальної особистісної внутрішньої і зовнішньої культури.

Показниками загальної культури людини, держави, людства є характер створення матеріальних цінностей та особливості суспільних відносин. Будь-яка матеріальна чи морально-духовна й естетична цінність – це результат діяльності людини, а тому стає зрозумілим, що в ній втілюється і певний духовний вплив самого виробника. У зв'язку з цим стає зрозумілою та велика роль, яку відіграє естетична культура особи у процесі та в результатах її діяльності. Вчені відзначають, що естетичне начало закладається не тільки природою, а й самою людиною, що їх об'єднує в єдине ціле і дає підстави для усвідомлення того благородного значення естетичної культури особи, яке втілюється у будь-якому виробництві, «опредметнюється» у результатах праці – матеріальних і духовних.

Цікавими і корисними є книги написані сучасними авторами. У них подається тлумачення ролі естетичного виховання у розвитку науки, збереження екологічної рівноваги. Продуктивний вплив науки на реалізацію естетичних можливостей у суспільстві автори вбачають у фактах зростання позитивних експериментів під час наукових пошуків.

Естетичний вплив мистецтва, особливо художньої літератури перевіряється і аналізується віками.

Результати перевернуть будь-які сподівання. Художні образи сприймаються як реальні. Вони діють не тільки на свідомість, але й на поведінку, міжособистісні відносини. Колись роман М. Чернишевського «Что делать» потрясав так сильно читачів, що з'явилися у житті люди, які йшли на різні зміни, переміни аж до революційних. Сьогодні до класичних картин впливу мистецтва на людину можна віднести роль засобів масової інформації, особливо телебачення. Вишукані телешоу,

телесеріали, оригінальні передачі О. Марченко, Д. Гордона, П. Капіци та інших володіють свідомістю багатьох людей, впливають на поведінку, прийняття рішень.

Естетичне виховання не є абсолютно ізольованим, автономним складником формування особистості, а тому методи, умови педагогічного впливу слід розглядати в комплексі з усіма іншими можливостями організованого й стихійного виховного впливу. Тут важливим є методи переконання та перекладу, вправлення та заохочення і покарання, але всі вони виправдані тоді, коли застосовуються учителями й викладачами, вихователями, батьками з вірою і довірою до своїх вихованців, з надією і сподіваннями на їхню вдячність, з любов'ю та повагою до кожного. Тут важливим буде екскурс в історію, яка нібито нічому й не учиє, але яка є, не дивлячись ні на що найкращим вихователем, бо вона аналізує всі відомі історико-економічні, політичні факти, зміни й переміни з погляду їх важливості й прогресивності. І тут, як переконливо говорив колишній учитель царських дітей К. Істомін (1640–1720 рр.), молодих людей, дітей завжди треба вчити, але по-різному. Дітей (дошкільного віку) слід добре «ховати» від усіляких поганих впливів (виховувати – «воспитывать» т.е. питать хорошої їжею). Підлітків слід «наставляти» та своїм прикладом навчати добродійності й добропорядності. Але дорослих теж треба виховувати, але діючи на їх розум – «вrozumляти», переконувати в користі дотримання вічних моральних цінностей, якими є: віра, надія, любов. Вчити виконувати вимоги заповітів Христа та утримуватись від страшних смертних гріхів.

Світ переконався, що війна, конфлікти в міжнародних масштабах, чи сварки, наклепи, кража на побутовому рівні ні до чого хорошого не призводять, але породжують все нові витки насилля, свавілля, сварки, формують безодню між людьми і для людей. У зв'язку з цим дослідженнями провідних учених і нашим власним доведено високу практичну життєву цінність естетичної вихованості людини, що породжує наявність у неї відповідного смаку, забезпечує формування уміння і навичок естетичної поведінки, естетики побуту, зовнішнього вигляду. Виходячи з усього викладеного, можна зробити висновок про те, що краса дійсно може якщо не врятувати світ, то значно його поліпшити.

Але й кожна особа при цьому мусить опанувати почуттям краси та готовність діяти за її законами. Таке розв'язання проблеми є цілком можливим і традиційно розв'язується воно в класичних університетах педагогічними та науково-методологічними засобами. Виходячи з них можна запропонувати наступні умови:

1. Кафедрам, викладачам слід підтримувати будь-які прояви інтуїтивного й свідомого потягу студентів до краси, добра, добропорядності та доброчинності.
2. Переконавати, що кожен може стати красивим і успішним при бажанні дотримуватись при цьому загальноприйнятих правил культури поведінки й міжособистісних відносин, культури мови й мовлення.
3. Маючи намір бути здоровим та володіти вишуканими манерами й прийомами морально-естетичної поведінки, особистість досягне цього якщо зуміє стати на шлях постійної доброчинної діяльності та безперервної освіти.
4. Нашими дослідженнями доведено, що всі студенти готові у вільний від основних занять час займатись різними видами художньої й літературної творчості. Наставнику залишається тільки організувати таку діяльність через студії, хори, інструментально-вокальні ансамблі, організацію екскурсій до музеїв, театрів та ін.
5. Кожен ординарний студент має реальну можливість опанувати красивою поставою голови (навчитись тримати свою фігуру у просторі легко й красиво). Для цього варто повірити в себе та постійно вправлятися у отриманні та засвоєнні елементарних правил поведінки, вимог естетики в побуті, обстановці, одязі, спілкуванні.
6. Розуміння краси внутрішнього світу й зовнішнього його вираження допомагає кожному студенту наблизитись до необхідного рівня морально-естетичної поведінки й формування відповідного іміджу.
7. кремим показником загальної естетичної культури студента є характерні особливості мовленнєвої діяльності. Маючи на увазі високе призначення мови взагалі, слова, мовленнєвої ді-

яльності можна стверджувати, що вона є провідним елементом загальної естетичної культури студента, а тому й у загальній структурі індивідуальності торкається буквально всіх складників і показників його зовнішнього впливу, що підтримує та посилює приємне позитивне враження від кожного.

Таким чином, загальний духовний розвиток особи та його професійна діяльність є результатом усіх реальних факторів виховного впливу: довкілля, освіти, природи, особливості викладача при умові усвідомленого сприйняття студентами себе та інших, ставлення їх до своєї персони.

Єдність виховного впливу й самостійної роботи забезпечує бажаний рівень загальної і естетичної культури студента, викладача, керівника та всієї системи діяльності університету.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Белинский В.Г. Избранные педагогические сочинения. / Под ред. А.Ф. Смирнова. – М.: Педагогика, 1982, – 288 с.
2. Бердяев Н.А. Самознание. – М.: Книга, 1991. – 447 с.
3. Гуревич П.С. Культурология. Уч. пос.. – М.: «Знание». 1996, – 288 с.
4. Державна програма «Вчитель» // Освіта України. – 2002, № 27, с.1-7.
5. Зязюн І.А. Педагогіка добра. Ідеали і реалії. – Київ, 2000, – 308 с.
6. Крылова Н.Б. Эстетический потенциал культуры. – М.: Прометей, 1990. – 146 с.
7. Нечепоренко Л.С. Педагогика. Уч. пос. Харьков: ХНУ, 2006, – 248 с.
8. Нечепоренко М.В. Емоційно-вольова культура студента / Монографія. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – 180 с.
9. Нечепоренко М.В. Естетична культура педагога. Спецкурс (для студентів класичних університетів). – Харків: ХНУ, 2002. – 20 с.
10. Сухомлинський В.А. Павлышская средняя школа. – М.
11. Ушинський К.Д. Изб. пед. произв. В 2-х т. Т.1, М.: 1974, – 627 с.
12. Шевченко Т.П. Эстетическое воспитание в школе. – Уч. мет. пос. К.: «Рад. школа», 1985. 144 с.
13. Щербо А.Б., Джола Д.Н. Красота воспитывает человека. 2-изд. – К.: «Рад.школа», 1980, – 104 с.